

רְצוּעוֹת שְׁחוֹרוֹת הֶלְכָה לְמִשְׁה מְסִינִי, וכן שיהיו מעור בהמה טהורה, הלכה למשה מסיני הוא (רש"י), שהלכה למשה מסיני שהרצועות יהיו כהבתים, ואם צריכות להיות הרצועות שחורות כבתים, כל שכן שיהיו טהורות כמותם, שסברא היא להקפיד על הטהרה יותר מעל השחורות (תוס', ע"פ שייעורי הגרמ"ד הלוי מנחות לה, א). ויש סוברים, שההלכה למשה מסיני נאמרה על הרצועות שיהיו שחורות, ולא על הבתים, ואפשר לעשותן לבנים (תוס' מנחות לה, א ד"ה רצועות), ויש סוברים, שנוי תפילין שגם הבתים יהיו שחורים (רמב"ם תפילין ג, יד; רא"ש הלכות קטנות הלכות תפילין, ח).

■ להלכה, הלכה למשה מסיני שיהיו הרצועות שחורות (שו"ע א"ח לג, א), ולעכובא אפילו בדיעבד (ביאה"ל ד"ה הלכה). ומצוה שיהיו הבתים שחורות, ואינו לעיכובא (שו"ע שם לב, מ, ומשנ"ב קפד בדעתו), ויש סוברים שאף הבתים הוא הלכה למשה מסיני ולעיכובא אפילו בדיעבד, אם לא במקום שלא אפשר, יסמוך על המקילים כדי שלא להתבטל ממצות תפילין (משנ"ב שם).

נְהִי דְגַמְרֵי שְׁחוֹרוֹת, שְׁחוֹרוֹת מִי גַמְרֵי ■ להלכה, עור הרצועות צריך שיהיה מעור בהמה חיה ועוף טהורים (שו"ע א"ח לג, א), כמסקנת הגמ' ש'לא הוכשרו במלאכת שמים אלא טהורה בלבד' נאמר על הרצועות (משנ"ב שם, טז).

וּלְפִי שְׁעָה נִזְדַּמְן לֹו לְמִשְׁה וְעֵשָׂה מִמֶּנּוּ מִשְׁכָּן, והכתוב שאמר 'ואנעלך תחש' (יחזקאל טז, ז) המלמד שהתחש הזה היה מצוי לישראל במדבר ארבעים שנה, עוסק בתחש טמא ששמו 'תלא אילן', והטהור 'תחש' שמו, והיה לפי שעה (רא"ש שמות כה, ה). או שהיה מין תחש אחד, אלא שנבראו ממנו הרבה, מהם הכינו מנעלים שלא בלו ארבעים שנה (מהרש"א; מהר"ל בגור אריה שם).

מִדְקָאֵמֶר קָרַן אַחַת הֵיחָה לֹו בְּמִצְחוֹ, שְׁמַע מִיָּנָה טְהוֹר הֵיחָה, ושינוי בנדה (נא, ב) שכל שיש לו קרנים יש לו טלפים וטהור הוא, וראיה משור שהקריב אדם הראשון שאפילו יש לו רק קרן אחת טהור (תוס' חולין נט, ב ד"ה וקרה).

שׁוֹר שֶׁהִקְרִיב אָדָם הָרֵאשׁוֹן קָרַן אַחַת הֵיחָה לֹו בְּמִצְחוֹ, המורה על אחדות, להורות ששב בתשובה, וליבו מואחד עם שכלו (רשב"א אגדות הש"ס חולין ט, א). ויש שפירש, שקודם חטא אדם הראשון היו כל בעלי החיים בעלי קרן אחת, ואחר החטא נעשו שתי קרנים, וכדי לא להזכיר את החטא בקרבנו, הקריב שור בעל קרן אחת (דרשות חת"ס א, ט, א ד"ה כל).

מִשְׁנָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר טְמֵאָה הִיא וְאִין מְדַלְקִין בָּהּ, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר שְׁחוֹרָה הִיא וּמְדַלְקִין בָּהּ, ויש לדון האם בקיפול הבגד לפתילה התבטל שם הבגד ולא מקבל טומאה (רש"י), והכל מודים שפתילה שנעשתה מתחילה לשם פתילה, אינה נחשבת בגד לקבלת טומאה, כי הגדרת בגד לקבלת טומאה, הוא כלי שיש לו בית קיבול, ולבישה נחשבת ככלי קיבול, לא כן פתילה (חזון איש כלים כח, א-ב, בבאור ראשון).

וטעם מחלוקתם, ששינוי שכלים טמאים נטהרים על ידי שינוי מעשה (כלים כה, ט), ונחלקו אם קיפול נחשב שינוי מעשה, לרבי אליעזר לא נחשב שינוי כי יכול לחזור ולפשוטו ולכן עדיין מקבלת טומאה, ולרבי עקיבא נחשב שינוי, כי כרגע אינו ראוי לשימוש, וכשירצה להשתמש בו כבגד, יצטרך לעשות מעשה נוסף של פשיטת הקיפול, ולכן התבטל ממנה שם בגד (ע"פ ריטב"א ודברות משה כו, ס).

מְנוּצָה שֶׁל עֵזִים, השיער הדק של העזים, שממנו עושים בגדים (תוס' לעיל כז, א ד"ה ונוצה), ונקרא 'נוצה', משום שאין גוזזים אותו, אלא מורטים אותו כנוצות העופות (רש"י שם ד"ה של עזים; תוס' שם), או משום שאינו רך כצמר, אלא קשה כנוצה (רש"י מנחות לט, ב ד"ה צמר).

לֹא הוֹכְשֵׁרוּ בְּמִלְאֶת שְׁמִים אֶלָּא עוֹר בְּהֵמָה שְׁחוֹרָה בְּלָבָד, ודינו מדאורייתא, וספיקו לחומרא (פמ"ג משב"ז לב, כז, ובביאה"ל לב, לו ד"ה טהורים כתב, שחור בו ממה שכתב בפתיה להל' תפילין שהוא ספק אם דינו דאורייתא או דרבנן, ואף כאן בראש יוסף הסתפק בזה).

לְמֵאי הֶלְכָתָא, שהברייטא לא אמרה דבריה בפירוט לענין מלאכת המשכן, אלא כדין כללי, בהכרח ללמד דין אַחַר (רשב"א וריטב"א המיוחס לר"ן בפירוט דברי רש"י).

תְּפִילִין בְּהָרְיָא כְּתִיב בְּהוֹ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ מִן הַמּוֹתָר בְּפִיךָ, ואין לומר שהברייטא של מלאכת שמים נאמרה לתפילין של יד (קושית רעק"א בגליון הש"ס), שתפילין של ראש ותפילין של יד הוקשו זה לזה, ודין אחד להם (רש"י; שפת אמת), או שאם היתה מתרצת שקאי על תפילין של יד, היתה מקשה שמבואר בברייטא בסמוך שהלכה למשה מסיני שאף הגידים צריכים להיות טהורים, קל וחומר תפילין של יד (ביאה"ל לב, לו ד"ה טהורים).

שִׁי"ן שֶׁל תְּפִילִין הֶלְכָה לְמִשְׁה מְסִינִי, וגם הדל"ת והיו"ד (רש"י כאן, וכגיסתנו בגמ' להלן סב, א; חידושי מור"ד הלוי תפילין ג, טז, בדעת הרמב"ם), שכיון שהם השלמה לשם, נחשב כתיבה, ונצרך מן המותר לפיך (הערות הגר"ש אלישיב). ויש סוברים, שאינן הלכה למשה מסיני (תוס' שם ד"ה ש"ן, שלא גורסים כן בגמ', ובמנחות לה, ב ד"ה אלו. וראה להלן ד"ה אלא לרצועות).

תְּפִילִין מְרוּבְּעוֹת הֶלְכָה לְמִשְׁה מְסִינִי, ריבוע הבתים (רש"י מנחות לה, א ד"ה תפילין), ויש מפרשים הבתים והתפירות [שהתפירות צריכות להיות גם בצורה מרובעת] (רא"ש הלכות קטנות הלכות תפילין ט, בדעת רש"י; רמב"ם תפילין ג, א, ותוס' במנחות שם ד"ה תפילין מסתפקים בזה). ותפילין של יד, יש סוברים שצריכה להיות מרובעת (תוס' ה"ל), ויש סוברים שאינה צריכה להיות מרובעת (מרדכי שם בשם הג"ה והר"ף).

■ להלכה, ארבעת בתי תפילין של ראש יחד, ותפילין של יד, תיתורא שלהן ותפירותיהם, יהיו מרובעות (שו"ע א"ח לב, לט ומשנ"ב שם, קעח).

נִכְרְכוֹת בְּשֶׁעָרָן, 'וכבר נהגו כל העם לכורכן בשער זנב העגלים' מדובר על התפירות של הפרשיות שנמצאות בתוך הבתים, ואיך יזכור דרכם אם לא רואים? (רמב"ם תפילין ח, ה), שיזכור עון חטא העגל ולא יחטא (כס"מ, בשם השימושא רבא), ובשער הזנב, שהוא ארוך ונאות לקשירה יותר משער גופו (כס"מ שם).

אֶלָּא לְרְצוּעוֹת, ומכאן ראיה שרק השי"ן הלכה למשה מסיני, ולא הדל"ת ויו"ד שקושרים ברצועות, ולכן צריכים לימוד שיהיו מבהמה טהורה (תוס' להלן סב, א ד"ה ש"ן), או שהשי"ן הבלוטת מגוף העור נחשבת ככתב, לא כן הדל"ת והיו"ד שאינם כתובות על העור, אלא צורת אותיות על ידי הרצועות, אינן נחשבות 'תורת ה' שיצטרכו להיות מן המותר לפיך (רמב"ם בתי שני; רשב"א. וראה לעיל ד"ה ש"ן של תפילין).